

FRONT L'ESGOTAMENT D'UN MODEL CAP A UN URBANISME RESPONSABLE

Document per a la renovació/regeneració de l'urbanisme a Espanya

Cartagena, 7 de novembre de 2015

Presentació

* Aquest document és el resultat dels debats realitzats a Madrid i Cartagena durant l'any 2015 organitzats per la Unión de Agrupaciones de Arquitectos Urbanistas, a petició feta pel Plenario del Consejo Superior de Colegios de Arquitectos de España en la sessió realitzada a Màlaga l'octubre de 2014. En aquests debats han participat en diferents moments membres de les agrupacions i dels col·legis que participen en la Unión i també membres de la Asociación Española de Técnicos Urbanistas i del Club de Debates Urbanos de Madrid.

* Quan ens referim a l'urbanisme ens referim a la regulació dels usos i valors del sòl i a la projectació de la ordenació urbana i territorial, en el sentit ampli que s'ha donat a Espanya a aquestes escales de la planificació espacial física.

* El document està basat en el coneixement de treballs realitzats i publicats en diversos territoris d'Espanya similars en el seu contingut i objectius als desenvolupats en els seminaris, i també pren com a referència les diverses directrius i cartes internacionals sobre aquests temes, a nivell europeu i mundial.

* En les reflexions dutes a terme hem sigut conscients de la diversitat de territoris, de dinàmiques socials i econòmiques, i de formes institucionals existents en el nostre país, i els límits que imposen i els riscos que comporten formulacions excessivament generals. No obstant, s'ha procurat concretar el màxim possible per a superar posicionaments massa genèrics.

* El document parteix d'assumir el que es coneix com els tres pilars de la sostenibilitat en urbanisme: la dimensió social, la dimensió econòmica i la dimensió ambiental, els tres eixos sobre els que s'articula l'actual política urbana 2020 de la Unió Europea formulada en el programa sobre la "regeneració urbana integrada".

* Es considera molt rellevant la conjuntura actual de "transició energètica" cap a la generació de la energia necessària per a les activitats humanes per mitjans renovables, i les seves conseqüències en l'evolució de les ciutats, tant sobre els espais ja urbanitzats i construïts com

sobre els models futurs d'urbanització i edificació, per que el futur sostenible es juga ja en el curt i mig plaç en el procés accelerat de concentració urbana.

* Reconeixem explícitament la transversalitat de l'urbaniseo des de el punt de vista de la multiplicitat de coneixement i la diversitat de professionals necessaris per a abordar una de les problemàtiques més complexes de la nostra societat, així com assenyalem la capacitat acreditada dels arquitectes ntpers a participar, coordinar i molt sovint dirigir els equips tècnics que tenen la responsabilitat social de donar la millor resposta possible als reptes plantejats.

* En l'actual fase de progrés tecnològic, és fonamental l'accés transparent a la informació verídica disponible, imprescindible tant per als processos de diagnosi, prognosi, diseny de propostes, la seva implementació i la avaluación dels seus efectes, i si és necessari, la correcció d'objectius i la seva modificació. En aquest mateix sentit, la informació verídica, la seva comunicació interactiva i comprensió per la ciutadania són fonamentals per a garantir una plena participació efectiva.

* Considerem que, malgrat les males praxis desenvolupades, conegudes i denunciades, l'urbanisme que realitzen les administracions públiques segueix sent millor que l'urbanisme impulsat des dels agents privats, per que en la seva gran majoria responen a la voluntat de buscar i trobar respostes operatives a les necessitats socials, econòmiques i ambientals existents en les nostres ciutats i territoris.

Aquest document va ser aprovat per unanimitat del Plenari del Consell Superior de Col·legis d'Arquitectes d'Espanya de 18 de febrer de 2016.

Propostes de noves bases conceptuals i instrumentals per a la renovació/regeneració de l'urbanisme a Espanya

1 Iniciar el procés de renovació/regeneració de l'urbanisme incorporant els drets humans a la ciutat reconeguts en la Carta Europea de Salvaguarda i en la Carta-Agenda Mundial.

- dret efectiu a un habitatge digne, als serveis i equipaments bàsics, i a espais públics de qualitat per la seva posició urbana i territorial i la seva arquitectura.
- dret a l'accessibilitat a través d'una mobilitat sostenible, basada en la reducció de la mobilitat obligada per proximitat dels usos residència-serveis-activitat econòmica, i amb prioritat a les modalitats toves de transport individual i les col·lectives.
- dret a la qualitat ambiental i l'eficiència energètica del medi urbà, tan de les xarxes de serveis com de les edificacions, sobre tot a través de millores en lo ja urbanitzat i construït.
- dret a la participació ciutadana en els processos de planificació, gestió i avaluació, i a una governança oberta, ètica i transparent.
- els drets de la ciutadania s'han de correspondre, així mateix, amb els deures inherents a l'exercici ple d'aquesta condició, com per exemple sobre la participació ciutadana, la convivència o les obligacions fiscals.

2 Prioritzar els drets a un habitatge digne i a la qualitat de l'hàbitat urbà, que en la conjuntura actual i la previsible a mig plaç implica la intervenció activa en la ciutat urbanitzada i construïda, principalment a través de polítiques urbanes integrals en els barris.

- la prioritat de l'urbanisme ha de ser produir les condicions per a fer efectiu el dret de la població a un habitatge digne i assequible i a un hàbitat urbà de qualitat des dels espais públics, serveis i equipaments.

- els conflictes actuals han aparegut per la ruptura del pacte social entre capital i població, que ha donat com a resultat un canvi profund sobre la demanda d'habitatge i una mancança d'habitatges assequibles.

- s'han de diferenciar clarament les necessitats d'habitatge de la població resident amb les altres formes d'allotjament d'ús temporal, sigui turístic o no, el que afecta també a les característiques dels espais públics i als serveis i equipaments.

3 Assumir i potenciar el paper fonamental de la participació de la ciutadania en els processos de presa de decisions, en la implantació de les propostes i en l'avaluació dels resultats de les actuacions urbanístiques i territorials.

- un relat fonamental per a la recomposició de l'urbanisme és el referit a la participació de la ciutadania, en tan que destinatària principal de totes les polítiques urbanes i territorials, participació que s'ha de desenvolupar des del mateix inici dels processos de planificació i execució.

- la participació efectiva només pot ser el resultat d'un procés d'informació comprensible per al ciutadà, necessari per a la seva implicació i complicitat en les propostes, i d'un esforç de pedagogia per part dels tècnics i de les institucions.

- com a arquitectes necessitem conèixer millor i utilitzar més les eines de comunicació generades pels nous entorns digitals, com l'emergència de les noves fonts d'informació –open data- i les seves eines operatives, les noves tecnologies d'ajuda a la presa de decisions i al seguiment de la seva aplicació i resultats -smart urban planning-, o l'aplicació de mètodes d'evaluació de resultats i d'eficiència, no únicament quantitativus

4 Establir que les plusvalies en els valors del sòl i les edificacions derivades de l'acció urbanística en la millora i extensió de les ciutats han de ser públiques, com conseqüència de la funció pública de l'urbanisme, compartides amb l'iniciativa privada segons el seu nivell de participació en els processos de gestió i execució, i reconeixent el valor inicial del sòl.

- hi ha una oportunitat per a intervenir en els mercats de sòl e immobiliari abans que retornin nous processos especulativus fomentats des de la inversió financera; el mercat immobiliari,

sobre tot el de l'habitatge dels ciutadans residents, ha d'evolucionar des de l'actual model dual cap a un model unitari, on els valors de la oferta privada i la pública estiguin interrelacionats, tan en venda com en lloguer o altres formes de tinença i ús.

- els valors del sòl i de les edificacions han d'ajudar al desenvolupament d'un model econòmic eficient i equilibrat, eliminant de rael les causes de les dinàmiques especulatives que incideixen negativament en el conjunt del sistema econòmic pel pes i la importància del sector immobiliari, per que distorsionen negativament la finalitat del propi mercat immobiliari de proveir sòls i edificacions assequibles als usuaris, i per l'objectiu d'un urbanisme inclusiu que eviti els riscos de segregació espacial d'usos i persones, per exemple, els processos de “gentrificació”.

5 El respecte al dret de propietat ha de seguir sent compatible amb l'exigència de la seva funció social, tan en lo referent als usos del sòl com de les edificacions, en especial en relació a les males praxis d'abandonament en el seu manteniment i/o desús.

- la funció social de la propietat, reconeguda des dels orígens de l'urbanisme a Espanya en el segle XIX, es concreta en el cas de la propietat del sòl en les obligacions que han assumit els propietaris en la mesura que se'ls hi ha atribuït la major part dels drets en el desenvolupament de les actuacions urbanístiques i en les limitacions a la urbanització, edificació i usos a través dels plans i normes.

- aquesta funció social de la propietat s'ha d'extendre a l'edificació i vinculats als drets i obligacions del sòl, i per tant, a més de les tradicionals obligacions de manteniment de la seguretat, salubritat i ornat públic, han de ser exigides i corregides en les situacions de males praxis, per abandonament de les obligacions sobre les edificacions o per absència injustificada d'ús, exigència especialment rellevant davant situacions de greus necessitats socials, que ha de portar a l'aplicació dels mecanismes correctors ja previstos o nous.

6 Implementar models adaptables en la ordenació i gestió de la ciutat front al tradicional model d'urbanisme rígid basat en prognosis desfasades quan entren en vigor i amb una excessiva duració temporal, model esgotat i superat per l'acceleració i intensitat dels canvis socials, econòmics i ambientals.

- constatada la obsolescència del model de planejament basat en la Llei de 1956 i evolucions posteriors, s'han de crear i desenvolupar models més diversificats que abordin tan el pla d'estructura d'escala municipal (l'"avanç de pla" com eina per a les propostes a mig i llarg plaç, a 10 anys mínim) amb el planejament de desenvolupament adaptat a cada situació i conjuntura concreta, sempre sota el lideratge públic, i a la vegada, reconèixer les dimensions supramunicipals de molts temes rellevants, com l'ordenació dels sistemes territorials.

- s'ha de potenciar el planejament del fragment front a la "caixa tancada" del planejament general, poc eficient per a adaptar-se a les condicions del context, recuperant i desenvolupant el planejament (integral) dels barris.

7 Centrar l'acció urbanística en la millora de lo urbanitzat i construït, amb renovats instruments de planificació, finançament i gestió, i incorporar les escales territorials de la planificació física, començant per la protecció dels espais més vulnerables davant la pressió de la urbanització i l'edificació com són els entorns immediats de les ciutats.

- s'han de crear i desenvolupar noves formes de planificar i executar els processos de rehabilitació, renovació i regeneració urbana, partint de la base que la lògica rectora és la pública pels interessos col·lectivos en joc i les dificultats de gestió de la ciutat complexa, comptant amb la participació dels interessos particulars necessaris per fer viable el finançament i l'execució de les actuacions.

- els plans d'intervenció integral de barris i àrees urbanes homogènies poden ser eines adequades per a abordar aquestes complexitats, fugint de les simplificacions, i que poden abarcar des de les necessitats dels centres històrics fins a les urbanitzacions de baixa densitat.

- s'han de desenvolupar polítiques de sòl per a les activitats econòmiques i per a l'habitatge, instruments per a la regulació d'activitats emergents com el turisme urbà i els serveis, revisar els estàndards per a equipaments i serveis, i impulsar processos alternatius de gestió energètica redistributiva.

- les estratègies urbanes han d'incorporar l'escala territorial, començant per les seves relacions amb l'entorn no urbanitzat més immediat, des de les accessibilitats i recorreguts, continuïtats amb els espais oberts, xarxa hidrològica, compatibilitats dels usos del sòl, etc.

8 Afrontar un procés de simplificació significatiu dels excessos legislatius i l'ús sovint estèril de les normes per a resoldre problemes que requereixen de planificació, inversió i gestió, assolint una situació jurídica més raonable i operativa, que reconegui els marcs europeus que incideixen en la planificació física, estableixi els continguts generals a nivell estatal, i desenvolupi els instruments de planificació, finançament i gestió que corresponen a les comunitats autònomes i a les administracions més properes a la realitat, sota el principi general de la subsidiarietat.

- renovació complerta dels continguts de la legislació bàsica estatal, incorporant les directrius europees sobre planificació física, actualment centrades en la regeneració urbana integrada i en les directrius mediambientals, una base a partir de la qual les comunitats autònomes legislen sobre els instruments de planificació, finançament i gestió sota el principi general de la subsidiarietat (i del deure d'actuar), en relació a la diversitat dels territoris i les dinàmiques socials i econòmiques.

- la legislació municipal, en tan és l'institució pública més propera als ciutadans, ha de clarificar els marcs competencials i impulsar les seves capacitats de finançament i gestió, ateses les necessitats d'actualitzar les eines aplicables des dels ajuntaments i per als ciutadanos, sota el principi general de sostenibilitat de la pròpia administració pública.

- s'han d'establir marcs comuns i estables per a compartir les experiències surgides en l'aplicació dels instruments surgits de la diversitat territorial, tan per a enriquir el coneixement general com per a trobar els elements comuns que puguin formar part del marc general de la ordenació del territori i l'urbanismo a Espanya.

9 Avançar en l'articulació del planejament amb la governança del territori, resolent en les escales intermunicipals, metropolitanes i territorials moltes qüestions que són decisives per a un urbanisme responsable.

- és necessari avançar en la implantació de noves escales de governança del territori, des del reconeixement de les situacions metropolitanes, les identitats dels sistemes espacials de referència per als residents i les activitats econòmiques no sempre intramunicipals, i la gestió

pública de les escales territoriales, abordant els instruments necessaris per a unes repercussions equilibrades entre les diverses parts presents a cada àmbit.

- hi ha qüestions que són decisives per a un urbanisme responsable que es situen en dimensions intermunicipals i territorials, com les avaluacions de riscos en la matriu geofísica (inundabilitat, inestabilitat dels sòls, sismografia) o en determinats usos i activitats, i en la ordenació dels espais oberts.

- són necessaris nous instruments de planificació física i de gestió de les dinàmiques econòmiques, socials i ambientals del sector primari (agrícoles, forestals i ramaderes), en el reconeixement de les especificitats dels territoris del turisme (costa, interior i muntanya) i en l'incorporació efectiva del paisatgisme a través dels instruments d'ordenació territorial i urbanística.

- la planificació espacial només podrà d'avançar en funció de les capacitats de gestió i finançament de les administracions públiques implicades, i en base a una substantiva millora de les coordinacions interadministratives, que s'han d'implementar des de l'inici dels plans i projectes, i ha de basar-se en un compromís efectiu d'aquestes administracions en la seva implementació real.

10 Establir l'interés públic de l'arquitectura, incloses les seves escales urbanes i territorials, amb prioritat per a la qualitat dels espais públics i en general de l'hàbitat urbà i territorial.

- defensem el paper estratègic de l'arquitectura en la construcció de millors hàbitats urbans i entorns territorials, i específicament, l'aportació dels arquitectes urbanistes a través dels projectes urbanístics i territorials, com eines necessàries per a la millora real dels hàbitats en la mesura que és una disciplina que treballa sobre l'escala humana i la relaciona amb el seu entorn.

- reivindicuem la importància de la qualitat arquitectònica dels espais públics i el seu manteniment, millora i adaptació constant a noves necessitats i la rellevància de l'escala urbana de l'arquitectura de la edificació i la necessària integració en el seu entorn, construït o no.

- constatem la pràctica dels arquitectes en el treball i direcció de'equips multidisciplinars, des de la capacitat de síntesi de problemes complexes i la formulació de propostes realitzables a diferents escales i amb l'exercici de l'autonomia disciplinar plenament compatible amb la confluència amb altres professionals, competències de han de seguir estant presents en la seva formació inicial i continuada.

- denunciem que per a desenvolupar aquestes funcions d'interés públic, els arquitectes han de disposar dels recursos econòmics suficients per a desenvolupar de manera digna els treballs relacionats amb els processos de planejament i gestió, sempre en un marc de transparència i competència justa.

- els arquitectes, i específicament els arquitectes urbanistes, hem acreditat ser un col·lectiu professional avançat en la projectació i gestió de la ciutat, l'ordenació del territori i el paisatge, en la comprensió i la representació de la ciutat -i el territori- en les seves tres dimensions, i amb capacitat quasi exclusiva de donar "forma urbis" als reptes, processos i tendències del desenvolupament urbà, així com preocupats pels reptes als que s'enfronta la nostra societat i amb voluntat d'aportar solucions viables.